

delinquentes et de fuga suspecti ab eodem capi et incarcerari possunt, prout innuunt varii juris textus; in dubio autem de ordinatione vel monachatu personæ comprehensæ, iudex secularis æque cognoscere potest ac debet de delicto, argum. reg. 29. in 6.; ergo.

R. N. A. Nam 1°. Ecclesiastici a iudice ecclesiastico vel motu proprio, vel ad querelam secularium compelli possunt et solent, tum ad leges civiles servandas, tum ad ea onera, a quibus exempti non sunt, reipublicæ præstanda, et puniri ob transgressionem ab eodem, quin teneatur iudex ecclesiasticus pœnam jure civili statutam imponere, sed arbitrariam. Auth. *Statuimus*, quæ est posterior canone *Clericus quoque*, id ipsum docet, disertis verbis enuntians, nullam personam ecclesiasticam in criminali quæstione vel civili trahi oportere ad iudicium seculare, excepto tamen clerico feudatario. 2°. Cum delinquentis apprehensio et incarceratio sint actus jurisdictionis, laicis in clericos non permissæ, Ecclesiasticum nec capere, nec incarcerare valet magistratus secularis *per se* et propria auctoritate, sed duntaxat per accidens, et quasi ex commissione Ecclesiæ, de quo vide Jus CAN. Hinc in dubio etiam, sitne delinquens clericus vel religiosus, nec ne, hujus quæstionis cognitio ac decisio pertinet ad iudicem ecclesiasticum, quia, ut habet c. *Si iudex* 12. in fine de sent. Excomm. in 6., de *re ecclesiastica et spirituali est*; quamvis iudici seculari permissa videatur summaria quædam ac perfunctoria cognitio, an reus, quem detinet captum, sit in clericatus vel monachatus quasi-possessione, ac proinde statim ad curiam ecclesiasticam remittendus; sed de his Jcti.

169. *Observa.* Immunitas hæc et exemptio ecclesiastica a foro et jurisdictione seculari non est *æqualis* respectu omnium seu bonorum, seu personarum ecclesiasticarum, idque ex ipsius Ecclesiæ determinatione: nam clerici *uxorati* minus participant de hoc privilegio, quam non uxorati: clerici *minores* absque tonsura et habitu non gaudent privilegio fori: clericus *feudatarius* forum domini directi, clericus *reconventus* et clericus actor contra laicum in causis civilibus forum civile sequi debent. Videtur autem multis probabilius, per bona Ecclesiæ exempta intelligi etiam bona Ecclesiasticorum *patrimonialia*, eo quod jurâ loquantur generaliter de bonis Ecclesiæ, proin restringenda non sint ad sensum *formalem*, quatenus Ecclesiastici sunt, sicut talis restrictio non fit, dum v. g. Comitæ aut Marchiones exempti a gabellis dicuntur, intelligendo præcise bona illius Comitatus: et si quando talis exemptio datur quoad aliqua tantum bona, id exprimi consuevit, uti in *Commendatariis Ordinum Militarium* lex declarat exemptionem quoad bona *Commendæ*.

ARTICULUS V.

DE EFFECTU SEU OBLIGATIONE LEGIS HUMANÆ.

§ 1.

Quæ et quanta sit obligatio legis humanæ.

170. *Nota.* Effectus legis est *obligatio*: hæc pro foro externo hominum est sub culpa juridica et politica: pro foro conscientiæ et coram Deo est sub culpa theologica, vel mortali, vel veniali: utrique sua respondet pœna proportionata. Asserendum itaque hic: 1°. quod omnis lex obliget in conscientia, idque contra hæreticos, qui ex illo 1. Tim. 1. *justo lex non est posita*, negant, ullam legem ligare conscientias: 2°. quod dari possit obligatio legis humanæ sub peccato mortali, siquidem legislatoris graviter obligantis intentio ex tenore legis, ex fine, materia, pœna adjecta, aliisve circumstantiis, aut ex iudicio prudentum colligatur: 3°. quod aliquando, non semper, lex humana obliget cum gravi periculo aut incommodo.

171. *Dico I.* Lex humana tum civilis, tum ecclesiastica obligat in conscientia, h. e. sub culpa coram Deo.

Prob. 1um. Quilibet tenetur jure naturali et divino, obedire superiori justa imperanti, prout docent S. PETRUS in 1^a. epist. 2. *Subjecti igitur estote... sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei*; et S. PAULUS ad Rom. 13. *Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo: itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*; statim vero subdit: *Dei minister est, legislator humanus, vindex in iram ei, qui male agit; ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*; ergo datur obligatio legis civilis in conscientia. *Conf.* Filius parenti, ad Ephes. 6. 1; uxor marito, ibid. 5. 22; famulus domino, ibid. 6. 5. obedire tenentur; ergo multo magis subditi magistratibus, qui potiori titulo sunt *vicarii Dei*, et quibus ea vis obligandi ad perfectam rempublicam recte gubernandam magis necessaria est.

Prob. 2um. Christus Luc. 10. 16. ad principes Ecclesiæ ait: *Qui vos spernit, me spernit*; et Matth. 18. 17. *Si Ecclesiam non audierit... sit tibi sicut ethnicus et publicanus*: sed qui Deum spernit, et propter inobedientiam erga Ecclesiam ethnicus fit ac publicanus, is reus est culpæ coram Deo; ergo etiam qui spernit legem Ecclesiæ, quæ cum in transgressores legum mere ecclesiasticarum nonnunquam pœnas suspensionis, depositionis et anathematis decernit, utique in conscientia obligare potest. *Conf.* Damnata est ab INNOC. XI. hæc 52. prop. *Præceptum servandi festa, non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus*; et ab ALEX. VII. ista 23. *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia faciat*; ergo.

172. *Dico II.* Lex humana in materia gravi *regulariter* obligat graviter. *Prob.* Obligatio in conscientia *simpliciter* dicta ex genere suo est gravis, uti dictum hactenus; ergo si legislator secundum plenam juris potestatem ferat legem, potest et vult saltem in *materia gravi* obligare sub peccato gravi. Exigit vero materiae gravitas gravem hanc obligationem, quando id, quod praecipitur, multum confert ad bonum commune, qui finis est gravis et magni momenti; sic qui multum laedit aequalitatem juris servandam, graviter peccat, quia finis ille justitiae magni momenti est.

Dictum 1°. In *materia gravi*, quia sicut lex naturalis et divina circa res leves e. g. furtum leve, mendacium jocosum etc., ita et lex humana per se tantum obligat leviter in materia levi; maxime cum bonum publicum non exigat, ut homo pro levissimis rebus graves obligationes imponat: sane lex ejusmodi nec esset *rationabilis*, constituendo in re levi medium ad salutem necessarium, nec *justa*, augendo obligationem ultra capacitatem materiae, nec *utilis*, utpote in destructionem cedens potius, et scandalum, et occasionem ruinae. Potest vero res de se levis ob loci, temporis, personarum adjuncta, ex fine legis aliisque circumstantiis fieri gravis, adeoque graviter praecipita esse aut prohibita; hinc praecipitum primis parentibus datum de non comedendo pomo, obligavit sub peccato gravi, et sigillum sacramentale etiam circa rem de se levem graviter obligat. In *dubio*, an lex humana graviter vel leviter obliget, libertas est in possessione, ac proin praesumitur, quod leviter obliget.

Dictum 2°. *Regulariter*: nam uti legislator posset nullam ferre legem, aut per modum consilii rem proponere: ita posset etiam ferre legem tantum leviter obligantem, etsi in materia gravi; sic quippe non excedit suam potestatem. Attamen *per se loquendo* quivis legislator censetur obligare juxta capacitatem materiae, cujus gravitas vel levitas definienda est judicio prudentum, habita ratione finis, verborum legis, poenae adjectae etc. In multis autem v. g. blasphemia, perjurio, actibus venereis etc. nequidem dari potest parvitas materiae.

173. *Dico III.* Lex humana potest aliquando obligare cum periculo *vitae* aut *gravis incommodi*.

Prob. Deus vult, natura docet, justitia exigit, ut homo privato praefertur bonum commune, et auctoritas publica, Deus ipse, fides et religio; ergo potest lex humana obligare etiam cum periculo *vitae* aut *gravis incommodi*.

Prob. C. Nequit conservari Respublica aut vigere auctoritas legislativa, aut stare honor Dei, fidei ac religionis, nisi legislator humanus posset aut tam *stricte* praecipere v. g. defensionem urbis contra hostes, administrationem sacramentorum tempore pestis etc., aut tam *stricte* prohibere v. g. laborem servilem diebus festis, missae celebrationem in loco profano, et similia cum gravi scandalo aut contemptu Dei et Ecclesiae conjuncta; ergo. Dictum *aliquando*, quia ne lex quidem naturalis aut divina semper obligat cum periculo vitae v. g. ad reddendum depositum, ad non manducandum panes sanctos in veteri, et ad confessionem materialiter integram in nova lege: multo minus lex humana, cum sine obligatione tam *stricta* ordinarie possit obtineri finis legis humanae, scilicet bonum reipublicae, et decorum religionis. Atque hinc Ecclesia etiam consuevit, obligationem circa sacrum,

brevariium, jejunium, confessionem et communionem annuam relaxare pro casu necessitatis, quae teste SENECA magnum humanae imbecillitatis patrocini-um est.

174. *Obj. cont. I.* Homo ceu inferior non potest obligare in foro Dei ceu superioris: sed forum conscientiae est forum solius Dei; ergo homo nequit obligare in conscientia; unde illa peccati definitio: *dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei*.

R. D. M. Si inferior habeat potestatem a superiore, cujus et minister est N. si talis non sit C. Homo legislator Dei vices gerit, atque ex hujus potestate ac intentione praecipit aut prohibet, etiam in foro Dei. Verissima est illa *peccati definitio*, in qua lex Dei ponitur ceu regula universalis et ultimata; nam licet peccata aliqua sint immediate contra legem humanam, tamen mediate et ultimato sunt contra legem Dei jubentis omni superiori legitime praecipienti obedire.

D. etiam m. Forum conscientiae est forum *solius Dei* quoad obligationem N. quia et per transgressionem legis humanae laeditur conscientia. Quoad cognitionem et judicium eorum, quae in corde geruntur C.

Inst. 1. Nemo potest ligare pro eo foro, pro quo non potest solvere, et nequidem cognoscere, argum. L. ult. ff. de jurisd. omn. jud.: atqui legislator humanus nec potest solvere, nec cognoscere pro foro conscientiae; ergo nec ligare.

R. N. M. Nam 1. quivis homo seipsum voto ligare, nec tamen solvere potest; igitur ligare ac solvere non sunt necessario correlativa. 2. Legislator humanus non quidem cognoscit ipsam obligationem in conscientia, potest tamen cognoscere actum, ad quem datur obligatio; hic vero, et non illa est materia legis. Ad haec judicium et cognitio actus praecipiti quamvis requiratur ad *vim coactivam*, non vero ad *directivam*: cum satis efficaciter imperet homo, modo Deus transgressores puniat.

Inst. 2. Potestas civilis est mere *temporalis*, ad pacem *externam* et terrenam ordinata; ergo nequit inferre obligationem spiritualem, et stringere in conscientia.

R. D. A. Est mere temporalis ratione *objecti*, quatenus praecipit res et actiones temporales: est ordinata ad pacem externam, sed quam intendit procurare per actiones morales et honestas C. est mere temporalis ratione *obligationis*, neque intendit pacem reipublicae procurare per actiones morales et honestas N. Cum omnis potestas a Deo sit, sicut illa participans divina, ita et humana participata imponit obligationem spiritualem, et Deus vult potestati humanae sub peccato obediri etiam quoad actiones externas et temporales.

175. *Obj. cont. II.* Homo non potest infligere poenam aeternam peccato mortali debitam, sicut non potest privare gratia sanctificante; ergo nec obligare sub peccato mortali. *Prob. A. S. Aug.* Serm. 6. de verb. Dom. c. 8. dicit, Imperatorem damnare ad carcerem, non ad gehennam; ergo.

R. D. A. Homo id non potest physice ac efficienter C. moraliter, quatenus ponendo legem graviter obligantem ponit conditionem, qua non impleta homo a Deo privatur gratia et damnatur ad gehennam N. Equidem poena

inferni *directe* non imponitur ab homine, quod est potestatis divinæ; at *indirecte* tamen, et in virtute legis æternæ, quæ graviter præcipit observare legem humanam graviter præcipientem, etiam tum quando hæc spectat bonum commune politicum. S. Aug. loquitur de legibus humanis legi divinæ contrariis, quas qui violant, ut servant Dei legem, possunt quidem occidi a tyrannibus, sed non perdi in gehennam.

Inst. 1. Principes seculares, præsertim *ethnici*, non intendunt obligare sub peccato mortali, minus vero etiam inducere reatum pœnæ æternæ, quam sæpe ne noverunt quidem; ergo.

R. D. A. Non intendunt explicitè sic obligare C. nec implicite N. Ad obligationem in conscientia non requiritur ejusdem expressa intentio in legislatore, quia legem, sicut emissionem voti, sequitur *ex natura rei* obligatio in conscientia. Idem est de reatu pœnæ, qui, si non est per legem liberè determinandus, sed *ex natura rei* connexus est cum culpa, a legislatore non necessario intendi aut exprimi debet.

Inst. 2. Ecclesia per suas leges sæpe decernit *pœnas temporales*; ergo non vult obligare etiam in conscientia, ne idem peccatum bis puniatur. Item lex divina *magis* obligat, quam humana; ergo cum lex divina obliget in conscientia et sub mortali, humana sic non obligat.

R. Ad 1. N. C. Ecclesia pœnas adjicit temporales, non ut tollat essentiam legis, aut obligationem parendi, sed ut magis urgeat; sic quoque furtum non raro et a Deo et a magistratu punitur.

Ad 2. D. A. Lex divina *magis* obligat, h. e. gravius semper N. *magis*, h. e. firmiter et immutabiliter C. Equidem legi divinæ parendum est præ humana; at propterea transgressio legis divinæ non semper est peccatum gravius ac majori pœna dignum, cum utriusque transgressio possit esse in eodem genere *peccati mortalis*, quamvis specie differat.

176. *Obj. cont. III.* Lex naturæ præcipit vitam conservare; ergo nequit lex humana obligare ad sui executionem cum periculo vitæ; aut certe non humana, sed lex naturalis tam stricte obligat.

R. D. A. Lex naturæ præcipit vitam conservare *negative*, nec inferendo sibi ipsi mortem, nec sine causa mortis periculo se exponendo C. *positive*, necessario aliquid faciendo ad vitam servandam, quamvis bonum publicum aut honor divinus aliud exigant N. Lex naturalis vel divina, utpote regula *universalis* et *remota*, per legem particularem humanam ad hanc vel illam personam et casum applicatur, ita ut, quod lege humana non existente liberum fuisset, per eam fiat hic et nunc præceptum aut prohibitum; non ergo *ex sola* lege naturali oritur illa obligatio.

Inst. 1. Dare vitam pro bono communi, aut pro honore Dei ac Religionis, est opus *supererogatorium*; ergo vel *nunquam* ad id datur obligatio legis, vel *semper* datur: tum quia transgressio legis etiam in casu necessitatis est peccatum, quod facere nunquam licet ad mortem vitandam: tum quia omnis lex pro bono communi lata est, adeoque ejus transgressioni semper posthabenda est vita, seu bonum privatum.

R. D. A. Est opus *supererogatorium* tale, quod habere non potest connexionem necessariam cum fine ultimo, et cum bono republicæ temporali ac spirituali N. tale, quod hanc connexionem habere potest C. Sic vero non

est consilii, sed præcepti naturalis. Ubi autem dicta connexio non datur, neque lex datur actu obligans in casu necessitatis; non ergo peccatur, dum necessitas licitum facit alias illicitum. Tandem si bonum commune aliter procurari potest, cessat obligatio legis humanæ cum *periculo vitæ*: quippe respublica satis consequitur suum finem per observantiam legis ordinariam, et extra casus extremos.

Inst. 2. Multa sunt, quæ jure tantum humano vetita, vel in ipso *vitæ periculo* manent illicita, e. g. matrimonium cum consanguinea in certo gradu, communicatio cum excommunicato, Missæ celebratio in vestitu profano etc.; ergo si unquam obligat lex humana cum *periculo vitæ*, semper obligat.

R. D. A. Hæc manent illicita in ipso vitæ periculo, si absit scandalum, contemptus et periculum violandæ legis naturalis aut divinæ N. si ista adsint C. Communis DD. in certis circumstantiis contrarium statuit, uti et Jus CAN. caus. 11. q. 3. speciatim de secundo casu docet.

§ II.

Quomodo obligent lex pœnalis, et lex fundata in præsumptione?

177. *Nota I.* Lex, quæ decernit pœnam, dicitur *pœnalis*, et quidem *mere pœnalis*, si præcise pœnam statuatur, e. g. qui exportaverit frumentum, multabitur: *mixta* dicitur, si præcipit vel prohibet aliquid, simulque pœnam in transgressores statuit, e. g. nemo exportet frumentum, qui autem exportaverit, multabitur. Certum quidem est, posse Principem utroque modo aliquid statuere: solum autem controversatur, an statutum *mere pœnale* in sensu proprio lex dici possit. Hoc plures negant, tum quia pœna proprie dicta supponit culpam, quæ nulla datur, ubi nihil plane præcipitur aut prohibetur, ne culpa quidem juridica et politica, quia nulla incuria aut negligentia saltem præsumpta intervenit; ubi vero nec culpa, nec pœna, ibi neque lex proprie dicta locum habet: tum quia L. 131. ff. de verb. signif. pœna dicitur *noxæ, delictorum et peccatorum vindicta et coercitio*, ac juxta S. Aug. L. 1. *Retract. c. 9. omnis pœna peccati pœna est, et supplicium nominatur*; unde tritum illud, *supplicium est pœna peccati*: tum quia multa a transgressore solvenda non tam pœna est, quam taxa aliqua, cujus solvendæ obligatio potius ex lege quadam morali oritur, quæ solutionem absque omni culpa imponit, e. g. qui exportat frumentum, certam pecuniam solvat; hæc autem solutio non habet rationem pœnæ proprie talis, uti nec solutio teloniorum, accisorum etc.

Communius docent alii, possibilem esse legem *mere pœnalem*, eo quod per impositionem pœnæ intendat efficaciter movere subditos ad omissionem vel positionem actus, pœna vero hic subeunda supponat culpam saltem *politicam* ex eo, quod pars se non conformet toti; atque hujusmodi leges esse volunt pleræque Religionum regulas, quarum transgressores nequidem venialiter peccant, pœnis tamen mitioribus subjiciuntur. Addunt præterea paritatem *voti pœnalis*. Lis tota multum videtur pendere a modo loquendi. Nobis hic potius disquirendum de obligatione legis *mere pœnalis*, si detur: de *mixta* enim vix ambigitur, quod in conscientia obliget ad actum vel omissionem

actus, simulque ad mulctam solvendam post sententiam iudicis; censendum autem est, legem pœnalem esse *mixtam*, tum si materia legis ad bonos mores aut pacem publicam sit necessaria, vel pœna sit spiritualis aut temporalis valde gravis: tum etiam *in dubio*, an sit mere pœnalis, cum lex generaliter obliget sub culpa.

178. *Nota II.* Lex, quæ aliquid quod tamen ita se non habet supponit, et ideo lata est, dicitur fundari in præsumptione falsa, et quidem *ethice* falsa, si præsupponit licitum quod reipsa illicitum est, ut si præceptum ecclesiasticum adigat conjugem ad reddendum debitum ex præsumptione veri ac legitimi matrimonii, quod tamen conjux ille certo scit, esse nullum ob impedimentum occultum dirimens; legem fundatam in ejusmodi præsumptione non obligare in conscientia, manifestum est, cum non sit lex vera, utpote injusta, quæ sine peccato observari nequeat. Quæritur ergo hic de præsumptione *philosophice* falsa, quæ vel est *facti*, dum legislator præsupponit fraudem, damnum, vel delictum in casu particulari, ideoque fert legem, quamvis etiam universalem pro omnibus aliis casibus ejusdem speciei in singulari consideratis, tamen vel *sub conditione*, si factum ita contingat, vel *cum exceptione*, quod nolit obligare, nisi de facto vel delicto legitime constet; vel est præsumptio *juris*, dum legislator fert legem pro omnibus casibus, propter commune periculum fraudis, damni aut delicti, quamvis sciat, per accidens eam aliquando non adesse. De utraque hic quæritur.

179. *Dico I.* Lex pœnalis seu pura seu mixta non obligat in conscientia ad subeundam pœnam ante sententiam iudicis, vel condemnatoriam, si pœna sit *ferendæ sententiæ*, vel declaratoriam, si pœna sit *latæ sententiæ*, saltem ordinarie.

Prob. 1um. Juxta c. 49. de Regulis J. in 6. *in pœnis benignior interpretatio faciendâ*; ergo pœna, quæ decernitur *ferendâ*, non est subeunda ante omnem sententiam iudicis: præsertim cum uti tempus et modus pœnæ, sic pœna etiam ipsa unice pendeat a voluntate legislatoris, qui illam voluit, non esse *latam*, sed *ferendam*. Censendum autem est, pœnam esse *ferendæ sententiæ*, si verba legis sint dubia, item si lex tantum comminetur pœnam, e. g. *sub pœna quadrupli, sub pœna inhabilitatis* etc.; si enim lex adderet, *ipso jure, ipso facto* incurri pœnam, ea esset *latæ sententiæ*.

Prob. 2um. Nimis durum foret, ante omnem sententiam in seipso exequi pœnam valde difficilem, e. g. cedere beneficio, addicere sua bona fisco, ire in exilium, in carcerem, ad triremes, atque ita sui ipsius accusatorem et iudicem, reum et executorem agere; ergo leges pœnales non obligant ante sententiam, ne per hoc ipsum vergant in detrimentum boni publici, cum illas vix unus observaret.

Conf. C. 19. de Hæret. in 6. executio confiscationis, quamvis *ipso jure* in hæreticos statuta, prohibetur ante sententiam declaratoriam criminis; item Parochus, tametsi reus criminis, cui annexa sit ipso facto beneficii privatio, juxta communiorem valide absolvit, fructusque percipit ante sententiam declaratoriam; ergo. Hinc docent auctores, quod illa etiam clausula, *nulla alia declaratione secuta*, non sit intelligenda de declaratione criminis, sed

pœnæ. Cæterum post sententiam non potest quis positive resistere iudici, quin et pœnam, si non est nimis gravis, positive exequi debet.

Dictum *ordinarie*: excipiuntur enim censuræ, inhabilitates ad beneficia ecclesiastica, irregularitates, item nullitates matrimoniorum, electionum, collationum, et provisionum beneficialium, quia *privations* hujusmodi *mere negativæ*; h. e. quæ non privant bono jam acquisito, sed primum quærendo, facilius incuruntur ante omnem sententiam; imo consuetudine receptum aut expresse declaratum est, quasdam pœnas, ut sunt vacatio beneficii post quædam crimina atrocia, privatio juris petendi debitum post commissum incestum, etiam ante sententiam iudicis privare jure jam acquisito.

180. *Dico II.* Lex fundata in præsumptione falsa *facti* non obligat in conscientia; obligat autem fundata in præsumptione *juris* seu periculi universalis, quamvis in casu aliquo particulari periculum non subsit.

Prob. 1um. Cessante causa, motivo et fundamento legis unico, cessat lex: sed factum illud aut delictum præsumptum est unica causa, motivum ac fundamentum legis; ergo pro illo casu cessat lex, imo nunquam lata fuit, cum sit implicite conditionata aut exceptiva. Ad hæc æquum est, ut manifestæ veritati hic cedat præsumptio, cum et *consuetudo* eidem cedere dicatur c. 4. Dist. 8; ergo. Hinc

1°. Uxor de nullitate matrimonii certa nec debet, nec potest reddere debitum conjugale, licet sub pœna excommunicationis adigatur, quia præceptum ejusmodi fundatur in præsumptione falsa *facti particularis*, scilicet matrimonii validi. Vide c. 13. de Rest. spoliat., et c. 44. de sent. Excomm.

2°. Qui per *sententiam iudicis* condemnatur ad solvendum centum, quos certo scit se non debere, per se non tenetur solvere, quia sententia iudicis, ipsaque lex jubens obedire iudici fundatur in præsumptione falsa contractæ obligationis solvendi centum. Dixi *per se*, nam si probare non potest condemnatus se nihil debere, tenetur obedire iudici exequenti sententiam secundum allegata et probata pro foro externo; quamvis occulta hic compensatio liceat, si is certus sit quod nihil debeat, et alter mala fide egit in iudicio. Eadem occulta compensatio obtinet pro casu, *Inst. de Lit. oblig.*, quo v. g. Titio dederis chirographum de accepta ab ipso pecunia, quam reipsa non accepisti: si nempe a iudice compellaris ad restituendum, quod te debere scripsisti, vel quia probare non potes pecuniam non esse numeratam, vel quia per biennium distulisti opponere exceptionem *non numeratæ pecuniæ*.

3°. Novell. 1. c. 2. lex præcipit, ut hæres non conficiens inventarium damnetur ad solvendum creditoribus ultra vires hæreditatis, idque *ex præsumptione*, quod hæres aliqua ex massa hæreditatis subtraxerit, quæ præsumptio si non subsistit, juxta communiorem DD. non teneris in conscientia solvere ultra vires hæreditatis. Quamvis autem lex citata nonnullis videatur fundari potius in *quasi-contractu* aditæ hæreditatis; aliter tamen is se obligare haud voluit per quasi-contractum, quam prout suadet æquitas naturalis. Fundatur ergo probabiliter in præsumptione fraudis juxta ipsa verba legis citatæ, et non *per ea, quæ forte surripiunt, aut malignantur*.

4°. Idem probabiliter sentiendum de LL. *Aquila, Quadrupedaria* et *Noxalibus*, quæ cum fundentur in præsumptione commissæ alicujus culpæ, sci-

licet negligentiae, incuriae, alteriusve delicti aut quasi-delicti, saltem *per se* non obligant in conscientia, si earum praesumptiones falsae sint.

Prob. 2um. Lex fundata in praesumptione *juris*, quippe non attingens casus omnes in singulari, non fundatur in praesumptione facti particularis falsa, sed in morali periculo *in genere*, quod frequenter et communiter praesens est, et propter quod lex universaliter in omnes lata est; ergo quamvis in casu aliquo particulari non subsit periculum damni, fraudis et delicti; lex illa tamen obligat, utpote cujus motivum adaequatum subsistit. Sane minus inconveniens est, quod aliquis subdatur legi etiam non existente damno, quam quod lex non feratur pro omnibus, quibus tale damnum *ex natura actus* imminet; hinc

1°. Licet aliqui tam sint docti et pii, ut respectu eorum non sit periculum perversionis ex lectione librorum haereticorum; quia tamen *lex prohibens* fundatur in praesumptione periculi universalis, neque iis absque facultate licitum est hosce libros legere. Idem tenet circa leges prohibentes nocturna conventicula, circumvagaciones cum armis etc.

2°. Etiam *leges irritantes* v. g. matrimonia clandestina, contractus pupillorum sine tutorum auctoritate, professionem religiosam ante 16. aetatis annum, alienationes rerum ecclesiasticarum, electiones, testamenta sine debitis solemnitatibus facta, semper ac universim obligant propter periculum generale peccatorum et incommodorum, immaturi adhuc iudicii, damnificationis Ecclesiarum, fraudum facile irrepentium etc.; semper enim verum est dicere: *hoc periculosum est*, quamvis in casu particulari non subsit periculum specificum, seu determinatum in specie, in quo leges illae non fundantur.

Idcirco etiam, quia leges attendunt id quod frequentius contingit, potest irritare pater vota filii adhuc impuberis, licet constet, quod perfecti iam dum iudicii fuerit.

181. *Observa I.* Leges tributa imponentes non sunt *mere poenales*: vel enim praecise imperant tributum sine adjecta poena, et dicuntur *leges morales*, h. e. praecipitivae aut prohibitive tantum; vel praecipitur tributum adjecta simul poena, et sunt leges *mixtae* ex morali et poenali; vel statuitur praecise in defraudantes telonia, gabellas etc. confiscatio mercium, aut certa pecunia solvenda, et haec solvi debet ob legem *moralem*, quae hanc solutionem praecipit absque ulla culpa illius, qui non solvit gabellas; ergo neque tunc est propria ac stricte *lex mere poenalis*, sed quasi-poenalis, sicut confiscatio mercium, et pecunia solvenda etc. quasi-poenae dici potest. Obligant autem in conscientia ad solvenda tributa, idque fundatur in justitia commutativa; nimirum subditi suis Principibus congruam sustentationem debent ex quasi-contractu, quo Princeps se obligavit ad rite gubernandam ac defendendam rempublicam, et subditi ad compensandos labores curasque regiminis, ea suppeditando, quae ad sustinendam sui Principis dignitatem, rectamque gubernationem ei sunt necessaria. Idem est de reliquis exactionibus, ad quas exteri etiam merces invehentes aut evehentes obligantur ex aequitate, aut quasi-contractu, ut qui sentit commodum viarum, pontium, etc., sentiat quoque onus solvendi vectigalia, pedagia, gabellas; hinc Deus ipse per Apost. ad Rom. 13. 7. praecipit: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tribu-*

tum, cui vectigal, vectigal; et v. 6. ideo enim et tributa praestatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.

Haec vero de tributis *justis* intelligenda sunt: si enim sint nimis multa, aut nimis gravia, et de eorum injustitia constet, non tenentur ea praestare subditi ob defectum juris in Principe ea imponendi, cum is in bona subditorum non habeat jus proprietatis, sed tantum jurisdictionis, et in ordine ad bonum commune, populi que felicitatem meliori modo procurandam. *In dubio*, an sint justa, solvi debent, quia praesumptio stat pro Principe, cujus lex est in possessione: in dubio, an penes Principem sit potestas simpliciter imponendi tributa, solvi non debent imposita ab eo, qui prius non erat in possessione, quo casu tunc est libertas ea solvendi; donec de potestate ea imponendi constiterit.

182. *Observa II.* Quandonam lex fundetur in praesumptione *facti particularis*, aut *periculi universalis*, desumi debet ex materia et verbis legis, item ex usu et communi legis interpretatione. Modus loquendi, quo dicitur lex fundari in *praesumptione*, non quidem omnibus placet, quia lex ejusmodi v. g. *lex Concilii Tridentini* irritans matrimonia clandestina, non tam in praesumptione, quam in *scientia* periculi fundatur, cum certum sit existere periculum. Verum modus hic loquendi passim receptus est, neque praesumptio hic adeo *stricte* pro conjectura tantum, sed *latius* pro periculi praesuppositione accipitur. Tandem dicta hactenus de lege duntaxat *positiva* intelligi debent, cum lex naturalis suam obligationem non fundet in ejusmodi praesumptionibus, eum praecise obligans, respectu cujus est periculum; hinc occasio peccandi respectu unius potest esse remota, et respectu alterius proxima.

§ III.

Quam obligationem inducant leges irritantes?

183. *Nota I.* Lex humana potest irritare actum *simpliciter*, ita ut nec metus, nec ignorantia faciant validum, vel quia est defectus potestatis in agente vel formae substantialis in actu, vel quia actus ipse absolute irritatus est a jure ob bonum commune, quorum nihil supplere potest metus aut ignorantia, aut necessitas: sic irritatur v. g. matrimonium cum impedimento dirimente; et talis actus *ipso jure, ipso facto* invalidus est ante declarationem iudicis, saltem si irritatio non sit poenalis, cum poena supponat culpam, a qua metus, ignorantia, necessitas excusant; aliud tamen foret, si lex imponeret poenam ab irritatione distinctam, ubi poena propter delictum incurritur, irritatio propter alios fines, puta bonum publicum, ut v. g. per irritationem matrimonii cum impedimento criminis contracti consulatur securitati conjugum, alii que a tali crimine absterreantur. Aliquando lex irritans actum requirit *declarationem iudicis*, ut actus ipso jure quidem irritus etiam quoad effectum pro irritato habeatur, quod fieri videtur in irritatione electionis Religiosi ad praelaturam sine consensu superioris.

Aliquando lex ipsa non irritat, sed actum *rescindi* aut *irritari* jubet, v. g. venditionem ultra dimidium justii pretii; haec autem irritatio ac rescissio supponit actum prius fuisse validum, et quamvis ante illam rescissionem